

Gitleriň «Ak Tamy» – Berghof

Category: Kitapcy, Söhbetdeşlik, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Gitleriň "Ak Tamy" – Berghof GITLERIŇ «AK TAMY» – **BERGHOF**

«Atatürk tokaý zolagyny» türk ekerançylygyna nusgalyk bolsun diýip, Mustapa Kemal gurdurdy. Ankarada birgiden boş ýer barka, Erdogan premýer-ministrlik eden döwründe şol tokaý zolagyna tiňkesini dikdi. «Birinji derejeli taryhy we tebigy zolak» statusy berlen zolagy üçünji derejeli zolak statusyna düşürtdi.

Ankara şäheriniň 11-nji adminstratiw sudy zolagyň statusynyň üýtgedilmegi baradaky karary tassyklamakdan ýüz öwürdi. Muňa garamazdan Erdogan zolagyň 151 gektar ýerinde üç müň agajy kesdirip «Ak tamyny» gurdurmaga başlady. Ankaranyň 5-nji adminstratiw sudy işi togtatmak barada karar çykardy. Erdogan ýene gulak asmady.

Ilkibaşda 300 million lira bölünip berlen köşgüň gurluşygyna 900 million lira harç edildi. Gurluşyk häzirem dowam edýär.

Gitleriňem birmahallar **«Ak tamy»** bardy...

Gitleriňem haý-haýly köşki-eýwanlary bardy..

Resmi iş binasy Berlinde...

Özi üçin ýörite gurdurany Mýunhende...

Köşgi bolsa Bawariýada.

Köşgüň ady: **Berghof**...

Berghof – Gitleriň Bawariýa Alplardaky Berhtesgaden posýologynda ýerleşen dag köşgüniň ady.

Köşk nasistik arhitekturanyň we estetikasynyň simwolydy.

Gitler Berghofa birinji gezek 1922-nji ýylda geldi we şondan soň her tomsu gelmäge başlady. 1916-njy ýylda gurlan “Haus Wechenfeld” willasy gamburgly senagatçynyň zyznda dul galan

aýalyňa degişlidi.

Gitler daglyk ýerde gurlan bu çaklaňja öýi 100 marka satyn aldy. 1924-nji ýylyň iýunyndan bäri ýazyp ýören «Maýn Kampf» kitabyňy şu ýerde ýazyp gutardy.

1933-nji ýylda premýer-ministr bolup işläp ýörkä willany satyn aldy, adyny üýtgdip «BERGHOF» dakdy.

Gitler üçin bu ýer «mukaddes» ýerdi, 1928-nji ýylyň saýlawlaryndan ýeňlip çykansoň bu ýerde öz üstünde işläp, partiýasynyň propogandasyny we guramaçylyk işlerini gaýtadan gözden geçirip, täze çözümleri durmuşa geçirip häkimiýete gelmegi başarypdy.

(Onuň häkimiýete gelmegine 1929-njy ýylyň bütindünýä ykdysady krizisiniňem gürrüňsiz uly goşandy bardy.)

Gitleriň «Haus Wechenfeldi» satyn almagynda onuň öweý uýasy Anželanyň gyzy Geli Raubal bilen arasynda bolup geçen söýgi ýatlamalarynyň paýy barmy-ýokmy, belli däl...

• **Gurluşykda ölen on dört işçi**

Gitleriň binagärlik taslamalaryna bolan içgin gyzyklanmasynyň bolandygy köplere mälim zat.

Ol owadan binalaryň gurluşygyna pul barsyny harçlady. Arhitekturlary, gurluşykçylary sylaglamaga puluny gaýgyrmady. Göwnüne ýaran bir binany gurdurmak ýa-da sungat eserini döretmek üçin taýsyz tagallalar etdi.

Binagärlik boýunça gurnalýan söhbetdeşlikleri diýseň halaýardy. Ýaş arhitektör Albert Spir bilen her gün diýen ýaly nasistik binalary ara alyp maslahatlaşmaktan uly lezzet alýardy.

Berghofy giňeltme we ulaltma meýilnamasyny Gitler düzdi.

Horaşaja willany ummasyz pul harçlap, ýokary derejeli myhmanlaryň resmi saparlaryna niýetlenen ajaýyp köşge öwürdiler. Kän wagtam geçmedi...

1939-njy ýyldy. Berghof arhitektör **Martin Borman** tarapyndan Gitleriň elli ýaşy mynasybetli döwletiň pulunyň hasabyna ýene ulaldyldy. Şol sebäpli...

Bawariýanyň tokaý hojalygy edarasy sebitde gözegçilik edýän meýdanynyň 6 müň 700 gektaryndan el çekmeli boldy. Gurluşyk işleri üçin elli sany ýaşayyş jaýy ýykyldy. Jaýlaryny satmaktan ýüz öwrenler konslagerlere ugratmak bilen

gorkuzyldy.

Alp daglarynyň goýnunda ýerleşen Bawariýa ajaýyp howasy bilen giňden tanalýan dynç alyş ýerleridi, Germaniýanyň çar künjünden ysmaz bolan çagalaryň howasyny çalyşmak üçin getirilýän şypahanasy (sanatoriýasy) ýer bilen ýegsan edildi. Gitleriň dag köşgi deňiz derejesinden 1000 metr belenlikde kert gaýalaryň erňegine çenli giňeldildi. Ilkibaşda nemes işçileri, uruş başlansoň çeh we italýan işçileri işledildi hem-de bu ýerde işledilýän işçileriň sany alty müňe golaýdy. Ýeterlik taýýarlyk görülmän ýarylan dinamitler, ýer süýşmeleri we gaýa gopmaları işçi ölümlerine sebäp boldy. Gurluşykda jemi on dört işçi gurban boldy.

Gurluşygyň çykdaýlaryny doly hasaplamak mümkin dälem bolsa, 100 million marka golaý çykdaýy edilendigi çak edildi.

• Taslamanyň awtory – Gitler

Berghof tutuşlygyna granitden guruldy. Galyň diwarlaryň arasynda uly-uly penjireler oturdyldy.

Berghofyň giriş binasynda beýik basgançak bardy we bu ýerde Mussoliniden Newill Çemberline çenli Gitleriň myhmanlaryny görkezýän fotosuratlar bardy.

Howludan mermer basgançak bilen birinji gata çykylýardy. Eýwanda Prussiýany esaslandyryjy Otto fon Bismarkyň portreti asylygy durdy, gijelerine portret yşyklandyrylýardy.

Giriş zalynda halkaly («tonoz», «свод») koridorlar bardy. Bu

ýerde uly garbanyşhana, Gitleriň iş otagy we myhman kabul edilýän ýer, beýleki otaglar ýerleşdirilipdi.

Mejlisler zaly tuty bilen zaldan bölünip aýrylandy. Iň haý-haýly korpus bolsa 32 kwadrat metrlik ýerde ýerleşdirilen äpet penjiredi. Gitleriň inisiatiwasy bilen gurlan bu penjire doly aşak düşürip bolýan aýnalardan düzülendi.

Gitler Alp daglarynyň we Awstriýanyň Salsburg şäheriniň keşbini janlandyran bu penjiräni gelen her myhmanyna görkezýärdi, mazamlaýardy we mülki aslynda şu penjire üçin gurdurandygyny aýdýardy.

Penjiräniň öňünde uzyn mermer stol bardy, Gitler, hususanam 1943-nji ýyldan soň urşy şu stoluň başyndan dolandyrdy, baha berme-seljerme ýygnaklaryny hem şu stoluň başynda geçirdi. Aslynda...

Häkimiýetde oturan döwründe diňe öýlänligine çenli döwlet dolandyryş işleri bilen meşgullandy. Okama-ýazma iş bilen kän bir ugry ýokdy (Habar beriş serişdeleriniň habarlaryny gyzgyny bilen okardy.)

Berghofdaka iş režimi beter bozulýardy. Otagyndan diňe günortan sagat 12:00-14:00 aralygynda çykýardy wr iş stoluna diňe garbanmak üçin geçirdi.

Iýip-içip bolansoň gezim etmäge çykardy. Gitleriň gezim edişinde täsindi, eňaşaklygyna ýöreýärdi! Aşak düşensoň awtoulaga münüp, depä münwrsi we gaýtadan aşaklygyna ýöräp gaýdardy!

Zalyň bir gapdaly terrasaly gysky howla, beýleki gapdalam 200 metr kwadratlyk äpet mejlisler zalyna uzaýardy.

- **Dokumental filmlere tomaşa ederdi**

Dag köşgüniň birinji gatynda Gitleriň ýörite otaglary bardy, onuň «gezýäni» Ýewa Braunyň otagy-da şu ýerdedi. Ýewanyň otagy

aňrybaş lýuks otaglaryň biridi.

Bir zady nygtaman geçmek bolmaz, Ýewa Braun gelmänkä Berghofyň işgärleriniň hemmesi erkekdi. Zenan myhmanlaram juda seýrek gelerdi. Ýewa Braun gödeňsi atmosferany ýumşatdy. Şeýle-de Gitleriň suratlarynyň ýerleşdirilen aýratyn otagy hem bardy. Gitleriň on ýyllap bolan dag köşgünde gün otagy, myhman otagy, kino tomaşa edilyän otag we beýleki otaglar bardy. Gitler her gün agşam diýen ýaly hökman bir çeper kinofilme ýa-d dokumental filme tomaşa ederdi, şol döwrüň kinofilmleriniň azdygyny göz önünde tutsak, onda onuň kömekçileriniň täze kinofilmleri tapmak üçin nähili jan edişlerini pikir ediberiň. Baş binanyň daşynda kömekçilerdir işçileriň dynç alýan jaýlary gurudy. Diňe aňhanada otuz işgär işleýärdi. Gitleriň garamagyndakylaryň doglan gün we Täze ýyl sowgatlaryny hut özi saýlap-seçip satyn alandygyny bilýärsiňizmi? Bu onuň işgärleriniň Gitleriň ýanynda rahat we arkaýyn işleýändigini aňlatmaýardy, ýok! Gitleriň iň esasy aýratynlygy onuň sabyr-takatsyzlygydy, hususanam özara gürründeşlikde bolsa-da özüne garşy çykylmagyny halamazdy.

Gitler saýalar ýaly ýeriň ýokdugyna nägilelik bildirdi welin, Mýunhenden lipa agaçlary getirildi. Ol köşgüni diýseň gowy görýärdi, mümkinçilik tapdygyndan bu ýere eňýärdi...

Berghof gymmatbahaly mebellerdur goblenler we golland, italýan, nemes suratkeşleriniň çeken suratlary bilen dolduryldy.

Gitler obýektleri we kartinalary mýunhenli antikwarçt **Frau Almers**den we berlinli antikwarçy Habertokdan alypdy.

Gitleriň resmi fotosuratçysy **Genrih Hoffman** we Drezdeniň surat galareýasynyň başlygy professor **Heinz Posse** alymlar meselesinde Gitlere ýardam beripdiler.

Şeýle-de Almers we Habertok Gitleriň Linzde gurmagy meýilleşdiren muzeýi üçin alynjak suratlaryň saýlap-seçiş işleri bilenem ýakyndan gyzyklanypdylar. Ýörite döredilen topar basylyp alynan ýurtlaryň muzeýlerini hut şu maksat bilen talapdylar we şul iki adamyň üsti bilen jöhitleriň (ýewreýleriň) mülklerindäki suratlardyr heýkeller zor bilen alyndy.

Gitleriň garbanyşhanasy boýdan-başa açyk reňkli aýna bilen gurşalandy. Iýip-içilýän gap-çanaklary, çemçeleri-pyçaklary kümüşden, gymmatbahaly farfordan we kristaldan ýasalandy, bularyň bahasy millionlarça markdan geçýärdi.

Garbanyşhananyň içine ýerleşdirilen zatlar, käbir gap-gaçlar Gitleriň häkimiýete gelmezinden öňki hökümet ýolbaşçylarynyň Berlinde ýörite myhmanlar üçin ulanan zatlarydy!

Kümüş gap-gaçlaryň ýüzüne nemes bürgüdiniň keşbi we gamaly haç çekilipdi, şeýle-de **"A.H."** (Adolf Gitler) diýen ýazgy bardy.

Zalyň ugrunda nasist baýdakly gyzlaryň we ýaş trampetçileriň suraty ýerleşdirilen plita örtügi bardy.

Zalda Rim Kolizeýini şekillendirýän, gymmatbahaly we gadymy italýan kartinasy-da bardy. Şeýle-de zala Italiýadaky gazuw-agtaryş işlerinde tapylan Zewsiň kellesi hem ýerleşdirilipdi.

Şol sanda zalyň diwarlarynda goblenler we Bordonänoň «Wenera we Amor» ýaly gymmatly surat eseri asylygydy. Gitler bu kartinany 90 müň marka satyn alypdu. Suratyň puly Reýhiň gazna müdirliги tarapyndan tölenipdi.

Uly zalyň gyzył we welyur polunyň üstüne seýrek tapylýan we täsin aýratynlyklary bolan eýran halyalary düşelipdi.

Zaldaky «Behşteýn» pianionosynyň üstünde Gitleriň uly hormat goýýan kompozitory Riçard Wagneriň býusty goýlupdy.

Gitleriň iş otagynyň diwarlaryna açyk kofe reňkli tagta panel kakylandy we klýon agajyndan ýasalan mebeller bilen doldurlypdy. Kaminiň üstünde osmanly goşunynda gulluk eden Moltkeniň portreti asylygydy. Gitler agşamlaryna kaminiň başynda egindeşleri bilen bile çay içerdi we grammofondan aýdym diňläp wagtyny geçirerdi.

Ol hökman iň soňunda «Die lustige Witwe» («Весёлая вдова / «Şadyýan dul») uwertýurasyny diňlärdi.

Iş otagy Gitler üçin iň öňde durýan zatlaryň biridi. Mälim bolşy ýaly, onuň iş resminamalaryny okamak we guramaçylyk işleri bilen kän bir arasy ýokdy, emma ol propoganda işlerine uly üns berýärdi – nutuk tekstlerini okamaga ykjam taýýarlyk görerdi, sagatlap üstünde işlärdi. (Hemme zatdan ötri ezber artistdi – kürsüde otyrka edýän ähli hereketlerini, mimikalaryny, beden dilini mazaly ölçerip-biçip ederdi.) Onuň

üçin ýeke-täk mesele – köpçülikleýin gatlaklary herekete geçirmekdi.

Berghofyň diňe binagärlik gurluşy däl, eýse onuň obýektlerini birin-birin saýlap-seçip almagam Gitler üçin ullakan keypdi...

Beýleki bir tarapdan alanda, ol bu zatlaryň barsyny halkdan hemişe gizledi, çünki onuň ýekelikde ýaşaýandygynyň propogandasy ýöredilýärdi.

Gitler bu rezidensiýanyň Kelştaýn dagynyň 1800 metr belentligindäki orta asyrlar galasyny ýatladýan **“Kehlsteinhaus”** (Kelştaýn öýi) adyndaky «Çaý öýüni» gurdurdy.

«Çaý öýi» belent gaýanyň öňe uzalyp duran kert gerşiniň üstünde gurlupdy. «Çaý öýüniň öňünde – uçurym tarapynda daşyna demir gözenekli haýat aýlanan çaýyrlyk meýdan bardy. Gitler çaýyrlyk meýdanda dikilen haşamly telärde oturyp dync alardy.

Berghof we «Çaý öýüniň» arasynda takmynan ýigrimi minutlyk ýol bardy. Gitler we onuň myhmanlary käwagt awtomobilli, käwagtam pyýada bu ýola aşýardylar.

«Çaý öýüne» barmak üçin gurlan gaýalygyň içinden geçýän ýerasty geçelgeden geçmelidi. Bu ýere lift bilen çykylýardy.

Kelştaýn dagyna çekilen bu ýola 13 million mark harçlanypdy.

Kelştaýn öýüniň gurluşygyna jemi alanda 29,6 mark çykdaýy edilipdi.

Köşgüň meýdanynda otlaglar we keyik agyllary bardy.

Şeýle-de döwrüniň iň ösen tehnologik enjamlary bilen üpjün edilen önümçilik sehi bardy. Gitleriň iýip-içýän zatlary bu sehde öndürilýärdi. Gitler kämahal: «bu ýerdäki sygyrlaryň günü adamlaryňkydan gowy» diýýärdi, zyzndanam degişmä salyp: «bärde adamyň sygyr bolasy gelýär, şeýlemi?» diýen bolýardy.

Gitleriň haýwanlara neneňsi ýakyn durýandygyny mazamlap dürli suratlar çykarylýanam bolsa, ol haýwanlara nähili seredilýändigigi, olara berilýän iýmitleriň nähilidigi we näçeräk et-süýt berýändigigi barada onçakly bilýän zady ýokdy, gyzyklanmazdy hem.

Onuň ýeke-täk söýýän jandary **Blondi** diýen itdi...

Berghof daş-töwereginden saýlanyp duran depäniň üstünde gurlandygy üçin ony eýelemek kyndy. Köşk ikinji jahan urşunda soýuzdaş goşunlaryň bombapy hüjüminden aman galady. Emma...

1945-nji ýylda iňlis isterbitellerinden atylan bombalar sowa geçmedi. Berghofa öwezini dolup bolmajak zyýan ýetdi.

Bir aý geçensoň es-esçi nemesler binany terk edende Berghofy oda berdiler.

Birnäçe sagatdan soň ABŞ-nyň 3-nji diwiziýasy bilen Fransiýanyň 2-nji bronirlenen diwiziýasy köşge gelip ýetdiler we rezidensiýany taladylar.

Dört gün geçensoň 8-nji maý günü bu gezek ABŞ-nyň 1-nji batalýonynyň 506-njy pyýada polky dag köşgüne gelip ýetdi.

Amerikan esgerleri tarapyndan goraga alnan iň gymmatly eserleriň biri Gitleriň globusy boldy.

• **Uruşdan soň...**

Amerikanlar sebiti nemesleriň ygtyýaryna berdi. Berghofyň ýanan we ýykan-ýumran bolan daşky haýaty 1952-nji ýylda Günbatar Germaniýa hökümeti tarapyndan doly ýykylyp aýryldy. Rezidensiýanyň garažy bolsa 1995-nji ýyly çenli abat ýagdaýda galdy.

Berghofyň harabasy 2000-nji ýylda doly tekizlenip, ýerine lüks golf merkezi we otel guruldy. Adyna-da mundan beýläk **“Kehlsteinhaus am Obersalzberg”** diýdiler.

Oteliň açylmagy jöhitleriň jyzzygyna degdi. Nemesler bolsa XIX asyrda sebitde iň girdejili pudak bolan turizmi gaýtdan janlandyrmagy göz önüne tutýandyklaryny aýdýarlar.

2007-nji ýyly gelenimizde agaçlaryň ýerleşen ýerine şäherçe guruldy.

Oteliň golaýynda ýerleşen we Gitleriň birmahallar garbanan **«Eagles Nest»** atly restorany häzirem işleýär...

Berghofyň pytrap ýatan daşlaryny, baýyrlaryň gumuny saklamak üçin gurlan gorag diwarlaryny bugün belentlikden synlap oturmaly.

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazetini, 14.09.2014 ý.

Terjime eden: Guwanç MÄMILIÝEW. Taryhy makalalar